

Bogstafetten:

Ved første øjekast er stærke kvindelige stemmer det samlende træk i mit udvalg af fag- og skønlitterære værker. Og så alligevel ikke helt. Der er dog ingen tvivl om, at jeg er tiltrukket af litteratur, (fag- som skønlitteratur) hvor kvinders erfaringer, liv og stemme er i centrum. Hvis jeg skal løfte mig fra kønnet som den samlende struktur i mit litteraturvalg vil jeg sige, at menneskelighed og medmenneskelighed også kunne være overskriften eller det, som på en måde binder værkerne sammen. Og så slår det mig pludselig, at min liste, ubevidst og blot med en enkelt udtagelse, er blevet meget snæver hvad angår tid og sted!

Enheduana: *Dronning over verdens magter*. Gendigtet fra sumerisk af Sophus Helle. Forlaget Uro. 2021.

Dronning over verdens magter er en oversættelse af et 4.300 år gammelt sumerisk digt fra Mesopotamien skrevet af litteraturhistoriens første navngivne forfatter, prinsessen og ypperstepræstinden Enheduana. Digtet blev først oversat fra sumerisk til dansk med denne oversættelse fra 2021. Suzanne Brøgger har tidligere oversat digtet men fra en engelsk oversættelse. Jeg stiftede bekendtskab med digtet sidste efterår, hvor jeg var til en visuel visning af digtet på Thorvaldsens museum. Det var en smukt og kraftfuld oplevelse. På den efterfølgende samtale fortalte forlægger Shökufe Heiber, at hun med udgivelse af digtet håber at bidrage til, at litteraturhistorien nu bliver opmærksom på, at verdens første navngivne forfatter var en kvinde, - en viden hun ikke selv fik som studerende på litteraturvidenskab. Hermed mit bidrag til det projekt. *Dronning over verdens magter* er skrevet som en hymne til Inana, der er gudinde for alle universets kræfter. Inana er datter af måneguden Nanna, som Enheduana er ypperstepræstinde for. Da Nanna ikke besvarer hendes bøn om hjælp mod oprøreren, henvender Enheduana sig til Inana ved at hylde hendes vilde og krigeriske kræfter.

*Du er en rasende ild, der
Regner over landet. Du
Er dronningen, der har
Fået magt fra himlen
Selv. Du rider på løver
Og giver ordrer med
Himlens velsignelse.
Hvem kan forstå de
Opgaver, der tilfalder
dig? Det er dig, der
smadrer fjendelandet,
dig, der giver stormen styrke ...*

Valerie Solanas: *Scum Manifest*. C&K Forlag. 2010 (1968)

Scum Manifest, forkortelse af Society for Cutting Up Men, er en satirisk bidende udlægning af patriarkatets magtbegær, vil nogle sige, andre, at den er udtryk for Solanas helt konkrete vision om det ideelle samfund. Teksten vender verden på hovedet, omstyrter det kapitalistiske patriarkat og indfører i stedet et samfundet styret af kvinder. Teksten er radikal og voldsom, den er morsom og visionær. Manifestet indledes således:

Eftersom livet i dette samfund i bedste fald er røvkedeligt, og ingen aspekter af samfundet i bund og grund har nogen relevans for kvinder, henstår der for civiliserede, ansvarsbevidste og eventyrlystne hunkønsvæsener kun at omstyrte regeringen, undergrave det økonomiske system, indføre total automatisering og tilintetgøre det maskuline køn”.

Solanas var i en kort periode i en relation med Andy Warhol, en relation der endte, da hun skød ham tre gange i armen. Han overlevede.

Tove Stang Dahl: *Kvinnerett I-II*. Universitetsforlaget. 1985

Tove Stang Dahl udviklede kvinderetten som retsvidenskabelig felt og disciplin i Norden. Med afsæt i kvinders livserfaringer oparbejdede hun et retligt grundlag for at ”beskrive, forstå, forklare og forbedre kvinders livsvilkår”, som hun formulerer det i indledningen til kvinderetten. Stang Dahl oparbejdede nye retlige analysebegreber og omsatte samtidig disse på helt konkrete felter. I artiklen *Kvinneres rett til penge* viste Stang Dahl, hvordan retten er struktureret over manden som pengeforsørger og kvinder som hovedsagelig omsorgsforsørger med den virkning, at kvinders har dårligere retsstilling end mænd. Denne grundlæggende stereotype forsørgerstruktur ser vi i øvrigt stadig (til dels) i den retlige indretning af sociale ydelser.

Kirsten Ketscher: *Socialret. Principper. Rettigheder. Værdier*. KarnovGroup. 2014

Velfærdsstaten er ikke kun en økonomisk eller ideologisk/politisk model, men også en juridisk konstruktion, hvor vi som borgere har rettigheder. De grundlæggende værdier; lighed, værdighed og fællesskab mellem mennesker, er definerende for vores samfundsmodel og for, hvordan vi forstår os selv som mennesker. De grundlæggende rettigheder og værdier har i mange år været fortrængt i retsvidenskaben, men i Kirsten Ketschers socialret er det netop værdier og rettigheder, der er den prisme, retten forstås igennem. Jeg har været optaget af, hvordan vi som jurister kan bruge retten til at skabe forbedringer for mennesker siden jeg stiftede bekendtskab med Kirsten Ketscher og faget socialret på den juridiske kandidatuddannelse.

Rosemary Hunter m.fl.: *Feminist Judgements. From Theory to Practice*. Hart Publishing. 2010

Som andre videnskabelige traditioner hviler retsvidenskaben på begreber, der er så indarbejdede i vores kollektive forståelse, at vi tager dem for givet. Retfærdighed er et sådan begreb. Vi ved ikke helt hvad retfærdighed er, men vi kender det, når vi ser det. Justitia, hun er billedet på retfærdighed. Hun afbilledes som en ophævet og distanceret figur, og hun dømmes med bind for øjnene. Feminist Judgements, eller på dansk ”Skyggedomsmetoden”, hiver bindet af Justitias øjne og bringer hende i øjenhøjde med de mennesker, hun dømmes. For kan retten overhovedet være retfærdig, når den ikke

ser dén, der dømmes? Ved at anvende domsformatet giver skyggedomsmetoden kritikken magtens sprog. Skyggedomsmetoden er en kollektiv retsvidenskabelig metode, der genskriver tidligere afsagte domme fra et kønsperspektiv. Metoden udvikler sig løbende når nye grupper etableres og samles om at genskrive nye domme. I et nyligt skotsk skyggedomsprojekt blev kunstnere inviteret med i projektet for at skabe en forbindelse mellem retten og det samfund og de mennesker, retten virker i. Kunstnerne skulle hver forholde sig til en af de retlige problemstillinger, som skyggedommen behandlede. I denne bog er skyggedommerne samlet om at genskrive appeldomme fra de engelske domstole.

Kerstin Ekman: *Hændelser ved vand*. Rosinante 1994 (1993)

Hændelser ved vand betragtes sædvanligvis som Ekmans internationale gennembrud. Det er også netop med denne bog, at jeg blev introduceret til Kerstin Ekmans forfatterskab. Det var på et seminar jeg deltog i som ph.d. studerende, hvor netop Ekmans litteratur blev brugt som eksempel på en hvordan kvindefortællinger kan indgå i tekster og hvordan kønskritik kan konstrueres, også kritik af de kvindelige fortællinger og konstruktioner som eksempelvis moderskabet, som Ekman behandler i denne bog. Ekman bruger krimien som genre men gennem sine personskildringer og skildringer af naturen bliver romanen i lige så høj grad en samfundskritisk roman.

Thomas Wilhelmsson: *Senmodern ansvars rätt*. lustus. 2001

Thomas Wilhelmsson sætter i denne bog fokus på hvordan forandringer i samfundet også forandrer de grundlæggende retlige strukturer og dogmer. Gennem oparbejdning af nye begreber, til eksempel "social force majeure", bringer Wilhelmsson det sociale aspekt ind i privatretten, et retligt felt, der ellers traditionelt er styret af rene markedsløkker.

Loïc Wacquant: *The invention of the "underclass". A Study in the Politics of Knowledge*. Polity. 2022

Jeg har først for nyligt stiftet bekendtskab med den franske sociolog, Loïc Wacquant – desværre. Wacquant har i sit forfatterskab særligt beskæftiget sig med fattigdom, race, ghettodannelse og marginalisering. I denne bog er ærindet at vise, hvordan den offentlige politik, forskningstraditioner og medierne alle er med til at skabe bestemte folkefortællinger og forståelser af fattigdom og marginalisering. Dette vises med afsæt i de sorte ghettoer i Chicago. Wacquant anvender et imponerede bredt og mangfoldigt kildemateriale som kombineres med fransk elegance og viser derigennem hvordan marginalisering og stigmatisering sker. Loïc Wacquants forfatterskab generelt, og *The invention of the "underclass"* i særdeleshed, bidrager til at gentænke og genskabe diskussioner om ghettoisering og social ulighed, som er yders relevante også i en dansk sammenhæng, hvor den politiske kamp mod ghettoer helt aktuelt manifesterer sig ved at, at boligområder jævnes med jorden. Det er i øvrigt indbragt for domstolene om denne praksis er udtryk for ulovlig etnisk diskrimination.

Henrik Zahle: *Omsorg for retfærdighed*. Gyldendal. 2003

Sædvanligvis sættes begrebet omsorg ikke i sammenhæng med hverken jura eller retsvidenskab. *Omsorg for retfærdighed* udkom efter at Henrik Zahle var vendt tilbage til Københavns Universitet efter en periode som dommer i Højesteret og bogen er til dels en refleksion over erfaringer han gjorde sig her. Omsorg for retfærdighed sætter Zahle i sammenhæng med dommerens arbejde, - dommeren,

der gennem sin position som dommer, har ansvar for at træffe beslutninger i og om menneskers liv. Bogen er inddelt i mindre essays, der indeholder en blanding af konkrete tilbageblik og mere almene og til tider ret humoristiske nedslag over temaer i en dommers arbejde. Alt fra "Alternativer", over "Kedsomhed", til "Ydmyghed".

Vanessa May, eds: *Sociology of personal life*. Palgrave-Macmillan. 2011

Personlige relationer er vigtige for den enkeltes liv og velbefindende. Vores personlige relationer udvikler sig, nye relationer kommer til andre forgår. Gennem et blik på de personlige relationer at se hvad det siger om samfundet. Visse personlige relationer er traditionelt privilegeret, til eksempel relationer i et ægteskab, også de sociale normer, der er knyttet til relationer. Definerende for samfundet og dets indretning. I denne bog sættes disse personlige relationer som en social konstruktion, og hvordan vi kan tænke på det personlige liv og menneskelige relationer på nye måder.

David Grossman: *Kvinde på flugt fra meddelelse*. Forlaget Vandkunsten. 2008

Anti-krigs romanen *Kvinde på flugt* fik jeg i gave til mit ph.d. forsvar af en god kollega. Allerede derfor betyder den meget for mig. Da jeg læste den første gang var det særligt kærlighedshistorierne i romanen, jeg blev fanget af. Oras betingelsesløse kærlighed til sønnen, Ofer, og kærlighedshistorien mellem Ora og Avram, fortalt med krigen som det altoverskyggende bagtæppe. Som anti-krigsfortælling har romanen eviggyldig relevans.

Alice O'Connor: *Poverty knowledge – social science, social policy, and the poor in twentieth-century U.S. History*. Princeton University Press. 2001

Fattigdom har længe været defineret som et samfundsproblem, også i en amerikansk kontekst, uden at dette problem er blevet løst politisk. Dette handler, ifølge O'Connor ikke kun om politisk ideologiske strømninger. Hun foretager en kritisk historisk undersøgelse af det hun kalder fattigdomsforskningsindustrien, og viser herved hvordan forskningen bidrager til viden om de fattige.

Kazuo Ishiguro: *Resten af dagen*. Gyldendal. 1994 (1989)

Butleren Stevens kører gennem det vestlige England på sin første ferie nogen siden. Smuk engelsk herregårdsidyl og upper class i 1950erne. Erindringerne fra tiden på godset Darlington Hall fylder i Stevens tanker, og han modtager også et brev fra sin tidligere kollega Miss Kenton. Jeg elsker det underspillede engelske, den sproglige stramhed og menneskeligheden, der bryder igennem da Stevens begynder at tænke over, om hans har spildt livet på at tjene andre.

Bent Rold Andersen: *Grundprincipper i socialpolitikken*, Socialpolitisk Forening. 1971

Socialvidenskaben var i Danmark under opblomstring særligt fra 1960erne og frem samtidig med de store social og velfærdsreformer. Bent Rold Andersen har stor betydning for forståelsen og udviklingen af velfærdssamfundet både som økonomisk konstruktion og som en værdi. Rold Andersen var både forsker og politiker og var eksplicit båret af et stort socialt engagement og ønske om at forbedre levevilkårene for de svageste i samfundet. Dette udgangspunkt præger også hans

forskningsværker, hvor Grundprincipper i socialpolitikken stadig står som et hovedværk for forståelsen af velfærdsstatens indre logikker og sammenhænge.

Suzanne Brøgger: *Transparence*. Gyldendal 1993.

Transparence er tredje bind i Brøggers selvbiografiske trilogi, der strækker sig over en årrække; *Crème Fraîche* fra 1978, *Ja* fra 1984, og så denne afslutning fra 1993. I denne sidste del af trilogien følger vi forfatterens rejse ind i sig selv. Mødet med dobbeltgængeren Emanuelle Olsen fylder en del i bogen, en galning, der forfølger forfatteren og Suzanne Brøgger, drevet af sygdommen misundelse. En helt konkret oplevelse, som i bogen også får en åndelig eller eksistentiel betydning.

Jeg vil afslutte med et citat fra bogen. Citatet handler om forfatterens oplevelse med sin advokat, da hun ringer for at bede om et råd til, hvad hun skal gøre, da Emanuelles Olsen overtager hendes liv og skriver breve til andre i forfatterens navn. Det må da være ulovligt, mener hun. ”Jeg spurgte min sagfører i telefonen, men han svarede bare, at han i sin lange karriere som advokat aldrig var stødt på et sådan tilfælde, og at han kunne garantere for, at noget lignende ikke var at finde i jura bøgerne”. Ak ja, vi bliver nødt til at arbejde med juristernes renommé, også i litteraturen.